

Отже, текст є “продуктом мислення, який неминуче несе в собі відбиток ментальної сфери мовця” [13, с.55]. Поетичні тексти Тараса Шевченка маніфестують його філософсько-естетичні погляди на світ загалом і ставлення до людини зокрема. Акцентуючи увагу на духовному закріпаченні, умовах буття людини, спостерігаємо розгортання цілої низки імпліцитних і експліцитних чинників – емоційних, духовних, естетичних, психологічних. У таких текстових комплексах обов’язково простежується антиномія людина – світ, реалізуючись через набір протиріч. Тобто створюється модель буття, в основі якої – набір антиномій та опозицій.

У підсумку вищесказаного висновуємо, що нова парадигма знань про природу тексту, його творення і першооснови пропонує глибше проникнення у текстові структури та їх філософсько-діалектичне переосмислення. Це сприятиме розкриттю глибинних структур, які вважаються ключовим текстотворчим механізмом. Очевидно, що сучасна гуманітарна наука не розглядає повною мірою цю сферу знань. Тому стверджуємо, що антиномії реального світу, спроектовані на індивідуально-авторську картину буття, висвітлюють систему взаємозалежних і взаємовиключних бінарних єдностей, які насамкінець стають витоком і першопричиною текстової реальності, її синергетичною формулою. Саме ці передумови буття тексту висвітлюють перспективу нових фундаментальних розробок у зазначеній сфері пізнавальної творчості.

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах. – Т. 3 / Аристотель. – М.: Мысль, 1981. – 613 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.
3. Василькова В.В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной самоорганизации). – СПб.: Лань, 1999. – 480 с.
4. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 398 с.
5. Деррида Ж. Письмо и различие / пер. с фр. Д.Ю. Кралечкина. – М.: Академический Проект, 2007. – 495 с.
6. Кант И. Критика способности суждения // Соч. в 6-ти т. – Т. 5. – М.: Мысль, 1966. – С. 161–527.
7. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Отв. ред. Д.П. Горский. – Изд-во 2-е, испр. и доп. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
8. Лесков Л.В. Футуросинергетика. Универсальная теория систем. – М.: Экономика, 2005. – 170 с.
9. Маковский М.М. Системность и асистемность в языке. Опыт исследования антиномий в лексике и семантике. – М.: Наука, 1980. – 210 с.
10. Мельник Я.Г. Антиномии и противоречия контекстной синергетики текстового пространства: на материале русской поэзии XX века / Я.Г. Мельник // Функциональная лингвистика. – 2012. – № 4. – С. 22–24.
11. Мигирин В.Н. Гносеологические проблемы знаковой теории языка, фонологии и грамматики. – Кишинев: Штиинца, 1978. – 140 с.
12. Петряков Л.Д. Проблема различия и противоречия. Язык как способ объективации рациональности: [монография] / Л.Д. Петряков. – Ярославль: ЯрМедиаГрупп, 2009. – 216 с.
13. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
14. Сусов И. П. История языкознания — е-ресурс <http://lib.ru/TEXTBOOKS/yazykoznanie.txt>
15. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 815 с.

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА – НИНІ ЯК 200 ЛІТ ТОМУ

ГІРНЯК А.Н., ПАНЬКЕВИЧ І.В. (м. Тернопіль)
Copyright © 2014
УДК 168.522

*“Сім’я вже ж вільна і нова.
Та тільки мати ледь жива.
Вона була б і вмерла вже не раз,
Та все питає, і на смертнім ложі, —
а де ж те Слово, що його Тарас
коло людей поставив на сторожі?!”*
Ліна Костенко

Мовна політика царської Росії щодо “малоросского наречия” за часів Тараса Шевченка була відносно м’якою. Вона загалом не заперечувала існування української мови, але зводила

її до статусу фольклорно-етнографічного діалекту великоросійської (“общерусской”). Таку позицію чи, точніше, установку уряду, охоче пропагувала великодержавна преса, реакційна професура, частина церковних ієрархів, а також чимало зрусифікованих українців, думка котрих видавалася в Петербурзі як “мнение большинства малороссов”. Проте така “м’яка русифікація” поступово, але методично змінювалась на відверто українофобську імперську політику, котра яскраво формовтілена у валуєвському циркулярі 1863 року, в котрому наголошувалося, що українська мова “не існувала, не існує і не може існувати”, або ж у заборонах проведення панахид у роковини смерті Т.Г. Шевченка і святкувань ювілеїв українських діячів культури [2].

На жаль, неповно вивчені жорстокі уроки історії, що мають тенденцію до повторення вже за часів “сім’ї вільної і нової” в багатьох регіонах України, хоча мати-мова ледь животіє. І нині знаходиться чимало зрусифікованих депутатів, які нагороджуються в Москві орденами, а їхня думка видається як “мнение большинства малороссов”. Одним із прикладів цього є, так званий, закон Колесніченка-Ківалова, або “мовний закон” (Закон України від 3.07.12 № 5029-VI “Про засади державної мовної політики”), прийнятий Верховною Радою України 3 липня 2012 року, котрий, попри категоричну заяву Голови Верховної Ради В.М. Литвина про недопустимість підписання прийнятого в такий спосіб документу, все ж таки набув чинності 10 серпня 2012 року [1].

Зазначений закон спричинив широкий суспільний резонанс і викликав значні дискусії серед представників різних соціальних прошарків і сфер культурного виробництва. При цьому провладні чиновники як ініціатори цього суперечливого закону зазначають, що його прийняття дає змогу вирішити одну з нагальних потреб більшості (чи значної частини) громадян сучасної України. З метою емпіричної перевірки актуальності та невідкладності таких законодавчих ініціатив у царині мовної політики нами проведено соціологічне дослідження на тему “Вплив нового закону “Про засади державної мовної політики” на соціально-політичні настрої громадян України”. Зокрема, Всеукраїнська служба соціологічного моніторингу ГО “Інститут української служби моніторингу”, регіональне відділення котрої функціонує на базі кафедри соціальної роботи ТНЕУ, провела 14-15 липня 2012 року анкетування серед дорослого населення (віком 18 років і старші) у 17 областях України, місті Києві та АР Крим. Загалом за пропорційною вибіркою було опитано 54815 респондентів й отримано такі результати:

1. Більшість громадян України (52,1%) не відносять мовні питання до пріоритетних і вважають їх штучно ініційованими, а прийняття Верховною Радою України Закону “Про засади державної мовної політики” несвоечасним.

2. Біля половини респондентів (46,9%) визнали це питання надто політизованим і зазначили, що будуть жити своїм життям і не вв’язуватимуться у політику. Ще 33,7% опитаних готові підписати звернення про референдум, і лише 17,5% налаштовані брати участь у демонстраціях і пікетах.

3. У різних регіонах країни відслідковується неоднаковий рівень протестних настроїв. Зокрема, мовне питання визнають заполітизованим і не вв’язуватимуться у політику російськомовні жителі східних і південних областей та Криму. Україномовні ж громадяни держави, хоча й не вбачають реальної загрози українській мові як державній, проте ситуацію вважають напруженою, а проблему далеко не вирішеною. Так, 43,7% опитаних зазначили, що закон, з їхнього погляду, дещо звужує простір для української мови; 31% респондентів не бачать такої загрози; 25,4% опитаних не змогли однозначно оцінити ситуацію.

4. Незважаючи на значні відмінності результатів одержаних у різних областях, *рідною українську мову вважають 52,8%, російську – 44,1%, англійську – 0,7%, іншу мову – 2,4%*. При цьому молодь здебільшого розглядає мовні питання як проблеми культури, а не політики. Прикметно, що існує чітка вікова кореляція: чим молодші респонденти, тим частіше вони вважають українську мову рідною, і чим вони старші – тим частіше рідною визнають російську. Однак основним чинником переважання російської чи української й надалі залишається регіональність проживання громадян.

5. Понад половину опитаних респондентів (51,8%) схильється до скасування прийнятого закону; 20,6% вважають, що його не варто скасовувати; 27,6% остаточно не визначилися із відповіддю на це запитання. Цікаво, що найбільш радикальні настрої демонструють респонденти тих областей, у яких значно переважає українська мова, а найбільшу невизначеність демонструють мешканці Харкова, Запоріжжя, Севастополя, Чернігова та Вінниці.

6. Майже порівну розділились думки опитаних щодо посилення підготовки школярів з російської мови (36,6%), і недоцільності урівнювання кількості годин для вивчення російської та української мов (38,4%).

7. Відстежено укріплення позицій української мови як засобу міжнаціонального спілкування в Україні. Так, 38,9% опитаних зазначили, що для міжнаціонального спілкування в Україні має слугувати саме українська мова; 32,7% – російська; 25,1% – англійська; 3,3% – інша. Показовим є те, що чим молодші респонденти (молодь обласних центрів), тим частіше вони роблять свій вибір на користь англійської мови. Прихильників же російської мови як міжнаціональної найбільше у найстаршому віковому діапазоні опитаних (37%), і навпаки – найменше серед молоді (26,5%).

8. Установлено, що саме порушення процедури прийняття “мовного закону” консолідувало електорат опозиційних партій та надало додаткову підтримку ГО “Свобода” у традиційно україномовних областях (17% у Тернополі, 12% у Хмельницькому і т.д.). Подібна, але дещо слабша, тенденція наявна щодо збільшення прихильників Партії регіонів у східних (здебільшого російськомовних) областях. Водночас на загальнодержавному рівні у цієї провладної партії значно підвищився рівень антирейтингу (кількість виборців, які за жодних умов не проголосують за цю політичну силу).

9. Доведено відсутність прямої залежності між готовністю респондентів підтримати на виборах кандидата - мажоритарника і його позицією стосовно мовного питання, оскільки найбільша частина опитаних (37,8%) вважають мовне питання надуманим та орієнтуються на розв’язання інших соціальних проблем.

Відтак Закон “Про засади державної мовної політики” вважається більшістю громадян України мало пріоритетним, а процедура його прийняття – надто політизованою і штучною. Проте представники деяких вітчизняних політичних сил й надалі не зацікавлені у розробці програми розвитку державної української мови і прагнуть звести її до статусу фольклорно-етнографічного діалекту на теренах “руського простору”. При цьому нерідко наводяться численні спекулятивні приклади на кшталт: мовляв сам Тарас Шевченко, будучи генієм українського народу, значну частину своїх творів написав російською мовою, яка стала для нього не менш рідною. Однак цей аргумент викликає лише посмішку, оскільки у відомій передмові-маніфесті до нездійсненого видання “Кобзаря” поет чітко сформулював свої погляди як на літературу, так і на мовне домінування: *“Вони кричать, чом ми по-московській не пишемо? ... Кричать о братстві, а гризуться, мов скажені собаки. Кричать о единой славянской литературе, а не хотят і заглянуть, що робиться у слов’ян!”*. Ще красномовніша позиція Т.Г. Шевченка викладена ним у листі до свого знайомого Якова Кухаренка 1842 року: *“Переписав оце свою “Слепую” та й плачу над нею, який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам, черствим кацапським словом”* [3]. І сьогодні, неначе прозираючи крізь два століття буремної української історії, великий пророк залишає своїм нащадкам помірковану заповідь: *“А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У их народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди”* [4].

1. Закон України “Про засади державної мовної політики” : (матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%>

2. Стан української мови в царській Росії [Електронний ресурс] // Агентство стратегічних досліджень. – Режим доступу до стат. : <http://sd.net.ua/2012/03/20/stan-ukrayinskoji-movi-v-carskij-rosiyi.html>

3. Тарас Марусик. Туга Тараса Шевченка за державою мови : [Електронний ресурс] / Тарас Марусик // Радіо Свобода. – К., 2014. – 14 лютого. – Режим доступу до стат. : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24508574.html>

4. Тарас Шевченко. Зібрання творів : у 6 т. [Електронний ресурс] / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 5: Передмова до нездійсненого видання “Кобзаря”. – 2003. – С. 207. – Режим доступу до книги : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev507.htm>